

FEMINISTIČKI PRISTUPI PITANJU PROSTITUCIJE: KA ABOLICIJI PROSTITUCIJE

Apstrakt: Pitanje prostitucije se može razmatrati iz različitih ideoloških pozicija, tako da se najčešće govori o liberalnom, marksističkom i radikalno feminističkom pristupu ovom problemu. U početnom delu rada će kritički biti prikazan liberalni pristup pitanju prostitucije, zajedno sa zakonskim modelima regulacije prostitucije koji se temelje na vrednostima generisanim unutar liberalnih politika. Cilj ovog rada je da se pokaže neprihvatljivost određenja prostitucije kao legitimne profesije koju je potrebno dekriminalizovati ili legalizovati. S tim na umu, biće predstavljena korelacija marksističkog i radikalno feminističkog pristupa, s idejom da se pokaže kako bi leve politike trebalo da usvoje abolicionistički pristup pitanju prostitucije (MacKinnon 1982). Marksističkim pristupom prostituciji se prvenstveno ističe klasna problematika vezana za ovaj fenomen. Prostitucija se određuje kao društveni fenomen koji je posledica kapitalističke eksploatacije rada, što omogućava da se marksistički odnos prema prostituciji okarakteriše kao abolicionistički¹. Najviše prostora biće ostavljeno za prikazivanje mesta koje prostitucija, zajedno sa ostalim oblicima komercijalizovanih seksualnih aktivnosti, ima unutar radikalno feminističke teorije. U radu će se prihvatiti kategorizacija prostitucije kao seksualne eksploatacije, što dalje povlači i prihvatanje objektivnog pristupa fenomenu prostitucije (Barry 1997). Objektivni pristup podrazumeva evaluaciju inherentne štetnosti prostitucije koja će biti prikazana na individualnom i kolektivnom nivou. Evaluacijom štetnosti prostitucije se ističe povezanost prostitucije sa dva tipa eksploatacije, kapitalističkom eksploatacijom rada i seksualnom eksploatacijom. U radu se dolazi do normativnog zaključka o delanju leve političke scene koje bi trebalo biti usmereno ka eliminisanju komercijalizovanih oblika seksualnih aktivnosti.

Ključne reči: prostitucija, radikalni feminizam, seksualna eksploatacija, abolicionizam, kapitalistička eksploatacija rada

1 Kolontaj, Aleksandra. 1926. *Prostitucija i načini borbe protiv nje*. Dostupno na: <https://www.marxist.com/aleksandra-kolontaj-prostitucija-i-nacini-borbe-protiv-nje.htm>

Zakonski modeli regulacije prostitucije koji su u skladu sa liberalnim pristupom prostituciji su model dekriminalizacije i legalizacijski model. Iako se mehanizmi regulisanja prostitucije unutar navedenih modela razlikuju, u nastavku će biti dat prikaz ideološke podloge koja im je zajednička. Unutar liberalnog diskursa prostitucija se predstavlja kao poslovna razmena koju je potrebno destigmatizovati i uključiti na tržište rada. U skladu sa tim, dolazi do terminološke promene koja podrazumeva definisanje prostitucije kao „seks rada”. Na taj način se izražava ideja o emancipatorskom karakteru prostitucije koja se predstavlja kao stvar profesionalnog opredeljenja žena (Matheison i dr. 2015). Kako bi se pokazalo da se prostitucija ne sme kategorizovati zajedno sa ostalim oblicima rada nadalje će biti prikazan abolicionistički odnos prema pitanju prostitucije unutar marksističke, kao i unutar radikalno feminističke teorije. Abolicionistički model zakonskog regulisanja prostitucije izražava određenje prostitucije kao eksploativne prakse koju je potrebno eliminisati (Yen 2008). Eksploativni karakter prostitucije će biti predstavljen na dva različita nivoa. Štetnost prostitucije na individualnom nivou će biti predstavljena kroz govor o direktnim i inherentnim posledicama prostitucije na psihofizičko zdravlje žena u prostituciji, dok će se štetnost prostitucije na kolektivnom nivou razmatrati preko povezanost tržišta za prostituciju i trgovine ženama i decom.

1. Liberalni pristup pitanju prostitucije: legalizacijski model i model dekriminalizacije

Liberalni pristup prostituciji koristi definiciju prostitucije kao poslovnog ugovora koji omogućava transakciju seksualnih usluga u zamenu za određenu novčanu dobit. U pozadini zahteva za legalizacijom i/ili dekriminalizacijom prostitucije stoji verovanje da je postojanje prostitucije nužno. Ovo verovanje je često izraženo putem identifikovanja prostitucije sa „najstarijim zanatom”, čime se tvrdi kako je prostitucija univerzalna odlika ljudskog društva. Ideja je da je prostitucija neizbežna, odnosno da je fenomen koji nije moguće iskoreniti iz društva. U skladu sa tim, racionalno bi bilo opredeliti se za zakonski model koji bi imao za cilj, ne eliminaciju, već redukciju štetnosti prostitucije. Poistovećivanje prostitucije sa „zanatom“ ukazuje na to da je ovo diskurs unutar kojeg se prostitucija tretira kao legitimna profesija kojoj je mesto na tržištu rada. Žensko telo i seks su podložni komodifikaciji, a kao takvi su pogodni za prodaju na tržištu. Na primer, u Kanadi se legalizacija prostitucije branila pomoću tvrdnje da je prostitucija „tržište bez dna” (Farley 2004, 1088).

U istom maniru, nezanemarljiv broj teoretičara označava prostituciju kao *normalan* fenomen koji učestvuje u konstituisanju ljudske prirode (Isto, 1089). Ovo definisanje prostitucije kao nužno prihvatljivog fenomena se potom reflektuje na govor o prostituciji kao neprijatnom poslu, ali poslu koji se kvalitativno

ne razlikuje od drugih neprijatnih poslova, kao što je recimo rad u fabrici. Prema liberalno orijentisanim feministkinjama, slobodan izbor žene u prostituciji se ne razlikuje od slobodnog izbora radnika.

Pored toga, u ovakvom scenariju, prostitucija se opravdava kao prirodno proširenje ljudskog seksualnog nagona (Pateman 1994, 129). Međutim, seksualni nagon se ne prepoznaje prvenstveno kao muški seksualni nagon, niti se na normativnom planu razmatra zašto bi zadovoljenje ovog nagona moralo da bude u formi javnog pristupa ženskom telu na kapitalističkom tržištu. To ukazuje da se centralna linija argumentacije liberalnih feministkinja iscrpljuje u pozivanju na klasične liberalne ideje. Drugim rečima, argumentacija u prilog dekriminalizaciji ili legalizaciji prostitucije se iscrpljuje u pozivanju na značaj individualnih prava i na formalnu, zakonsku jednakost (Jagger 1994, 103). Bitno je napomenuti da se iz liberalne pozicije insistira na terminološkoj promeni koja bi odgovarala datom viđenju prostitucije, te se tako termin „prostitucija” zamenjuje terminom „seks rad”, dok žene u prostituciji postaju „seks radnice”. „Seks rad” je termin koji je popularizovan ranih 1980ih, a nastanak termina se vezuje za produbljivanje rascepa između liberalnih i radikalnih feministkinja (Bindel 2017, 36). S obzirom na krajnji cilj ovog rada, navedena terminologija neće biti primenjivana u ostatku rada, što će biti potkrepljeno argumentom koji ide u prilog određenju prostitucije kao seksualne eksploatacije.

Iza zahteva za uvođenjem pomenute terminologije stoji tvrdnja da prostitucija nije inherentno štetna praksa, odnosno da je prostitucija validan oblik rada koji je potrebno kategorizovati kao seks rad. Ono što je interesantno u vezi ove tvrdnje jeste to da ona ne predstavlja klasičnu negaciju tvrdnje da je prostitucija eksploativna praksa, već se priznaje da je jedan deo žena u prostituciji eksploatisan, ali se istovremeno stavlja naglasak na ideju da je za drugi deo žena ovo praksa koja im omogućava telesnu autonomiju i koja ih ujedno osnažuje (Matheison i dr. 2015, 368). Uprkos tome, primarno liberalno viđenje prostitucije ostaje u formi poslovne razmene, gde se prostitucija predstavlja kao prodaja seksualnih usluga (Jagger 1994, 103). Prostitucija se vidi kao legitiman ugovor između individua koje ugovor sklapaju kako bi svaka ostvarila svoj interes. Interes žena u prostituciji je najčešće ekonomske prirode, što je iz ove pozicije dovoljno da se ugovor sklopljen između žena u prostituciji i takozvanih „mušterija” kategoriše kao standardni poslovni ugovor. Novčana prinuda se izdvaja kao radikalno drugačiji fenomen u odnosu na prinude fizičkog tipa, zbog čega se zakonska regulacija prostitucije odvajava od regulacije ostalih oblika seksualne eksploatacije. Istovremeno, izostanak jedinstvenog stava o zakonskom regulisanju prostitucijena međunarodnom nivou, prebacuje teret regulisanja u okvire nacionalnog zakonodavstva (Pejović 2016, 329). U radu će izostati pojedinačna analiza regulacije prostitucije unutar većeg broja država, a u nastavku će se kao paradigmatični slučajevi država u kojima je legalizovana ili dekriminalizovana prostitucija razmatrati Novi Zeland, Nemačka i australijska država Viktorija.

Namera da se minimizuje uplitanje države u privatnu sferu života pojedinaca jasno se povezuje sa zakonskim modelom dekriminalizacije prostitucije. Ideja je da je potrebno smanjiti upliv države u privatne živote pojedinaca, a pošto se prostitucija smešta u privatnu sferu života, onda je potrebno dekriminalizovati je. Prema modelu dekriminalizacije prostitucije, sve aktivnosti koje se dovode u vezu sa prostitucijom se dekriminalizuju. Dakle, dekriminalizovana je i ponuda, kao i potražnja prostitucije, a dekriminalizacija se primenjuje čak i na svodništvo. Ovo je model koji je prvi put stupio na snagu na Novom Zelandu 2003. godine, usvajanjem Zakona o reformi prostitucije (Prostitution Reform Act) (Pavlović i Cvetinčanin 2018, 40). Predlog dekriminalizacije prostitucije na Novom Zelandu se pravdao preko pretpostavki da će dekriminalizacija prostitucije obezbediti očuvanje ljudskih prava žena u prostituciji, da će ih zaštititi od eksploatacije, da će obezbediti sigurnost i poboljšati zdravlje žena u prostituciji, kao i da će poboljšati javno zdravlje i zaštititi decu od seksualne eksploatacije (New Zealand Justice and Electoral Committee, 2001) (Farley 2004, 1088).

Stvaranje ideje o dekriminalizaciji prostitucije može se pratiti do organizacije COYOTE (Call Of Your Old Tired Ethics), koja je 1973. godine prostituciju proglasila legitimnom profesijom (Isto, 1089). Nakon toga, počelo je organizovanje novonastalih liberalno feminističkih pokreta koji su nastavilisapromovisanjem ideje da je žena u prostituciji radnik kao i svaki drugi radnik. Stoga, žene u prostituciji bi trebalo da se organizuju u sindikate, kako bi se izborile za što bolje uslove rada. Bitno da je naglasiti da jeCOYOTE organizacija koja se predstavlja kao kolektiv koji čine žene u prostituciji, ne samo kolektiv koji indirektno zastupa njihove interese, ali iako je do 1984. godine COYOTE skupio oko 30.000 članova, samo 3% njih su bile žene u prostituciji (Bindel 2017, 21).

Legalizacijski model, ima gotovo istovetnu ideološku podlogu kao i model dekriminalizacije prostitucije. Skup tvrdnji, zajednički i zastupnicima ideje o legalizaciji i zastupnicima ideje o dekriminalizaciji prostitucije, podrazumeva najpre tvrdnju o neizbežnosti prostitucije, zatim kategorizaciju prostitucije kao profesije čija je štetnost produkt društvene stigme i tvrdnju da je ulazak u prostituciju slobodan izbor žena koji vodi ka njihovoj emancipaciji.

Legalizacija prostitucije jeste regulisanje prostitucije preko zakona o radu koji legalizuju većinu aktivnosti vezanih za prostituciju, odnosno svodništvo, upravljanje bordelima i prodaju seksualnih usluga. Dakle, u slučaju dekriminalizacije imamo eliminaciju zakona primenljivih na aktivnosti u prostituciji, dok legalizacijski model podrazumeva scenario u kom državne vlasti preuzimaju aktivnu ulogu uredioca prostitucije². Odbacujući pretpostavku o inherentnoj štetnosti prostitucije, zastupnici legalizacijskog modela teže formulaciji jasne demarkacione linije između dobrovoljne i prisilne prostitucije, gde se pod prisilnom prostitucijom podrazumeva trgovina ljudima u svrhe seksualne eksploatacije (Pejović 2016, 330). Metodološki gledano, samo zakonsko regulisanje

2 Pored naziva koji je ovde upotrebljen, ovo je model koji se naziva i „reglementacioni model“, čime se takođe referira na društveni pokret koji zahteva da se prostitucija uključi na tržište rada, uz obaveznu državnu i sanitetsku kontrolu.

dobrovoljne prostitucije bi trebalo da vodi mogućnosti razlikovanja prostitucije od eksploatacije. Međutim, žene u bordelima su najčešće ekonomski eksploatisane od strane vlasnika bordela, a nemogućnost odabira „klijenata”, kao i nemogućnost odbijanja određenih seksualnih praksi, vodi okretanju ka abolicionističkom pokretu unutar kojeg se prostitucija identifikuje sa seksualnom eksploatacijom (Isto, 330).

Kada je u pitanju EU, legalizacijski model je prisutan u Holandiji, Grčkoj, Austriji, Mađarskoj, Letoniji i u Nemačkoj (Isto, 331). Godinu dana nakon dekriminalizacije prostitucije na Novom Zelandu, 2002. godine, Nemačka usvaja predlog o legalizaciji prostitucije. Istraživanje koje je rađeno dve godine nakon legalizacije prostitucije u Nemačkoj pokazuje da čak 59% ispitivanih žena u bordelima tvrdi da ih legalizacija prostitucije nije zaštitila, u tom smislu da još uvek proživljavaju gotovo isti stepen fizičkog nasilja, kao i silovanja (Farley 2004, 1096).

Sličan primer, van Evrope, bila bi australijska država Viktorija, koja je s idejom minimizacije štete, 1984. godine usvojila legalizacijski model prostitucije (Yen 2008, 680). I u ovom slučaju, posledice legalizacije prostitucije pokazale su se suprotne ideji o smanjenju štete kriminalizovane prostitucije, kao i ideji o smanjenju stope trgovine ženama i decom u svrhe seksualne eksploatacije. Legalizacija prostitucije stvara tržište koje pospešuje razvoj oba navedena fenomena.

Dvadeset godina nakon legalizacije prostitucije u Viktoriji, objavljena je studija koja je trebalo da pokaže dosadašnje efekte legalizacije prostitucije. Autorka studije je Meri Salivan (Mary Sullivan) i neki od najrelevantnijih izvora podataka na osnovu kojih dolazi do negativne evaluacije efekata legalizovane prostitucije u Viktoriji navedeni su u ovom radu³, s tim što je za kompletnu listu referenci njene studije potrebno videti originalni tekst (Sullivan 2005, 24–27). Salivan donosi zaključak da je usled nepostojanja restrikcija nad muškom potražnjom komercijalizovanih seksualnih aktivnosti došlo do povećanja stope organizovanog kriminala i trgovine ženama i decom u svrhe seksualne eksploatacije. U skladu sa tim, dolazi se do tvrdnje da legalizacija nije uspela da kreira sigurnije uslove za žene u prostituciji, kao ni da smanji stopu trgovine ženama i decom.

3 Attorney-General's Street Prostitution Advisory Group. (2002). Final Report Melbourne, Victorian Department of Justice and Legal Policy.

Commonwealth of Australia (2003). Trafficking in Women for Sexual Servitude. Joint Committee on the Australian Crimes Commission. Melbourne (18 November).

Commonwealth of Australia (2004). Trafficking in Women for Sexual Servitude. Joint Committee on the Australian Crimes Commission. Canberra (26 February).

ECPAT (1988) Youth for Sale: ECPAT Australia's National Inquiry into the Commercial Exploitation of Children and Young People in Australia. Collingwood, Victoria.

Victoria. (1994). 'Council'. Parliamentary Debates (Hansard) (7 December): 1263–1278.

Victoria. (1997). 'Council'. Parliamentary Debates (Hansard) (27 May): 1143–1151.

Victoria. (1999). 'Council'. Parliamentary Debates (Hansard) (1 June): 960–968.

Victoria (2001). 'Assembly'. Parliamentary Debates (Hansard) (4 April): 637–645.

Victoria. (2004). 'Council'. Parliamentary Debates (Hansard) (11 May): 750–759.

2. Marksistički pristup: komodifikacija seksualnosti

Marksistički pristup pitanju prostitucije podrazumeva baratanje obuhvatnijim pojmom prostitucije. Marks predstavlja prostituciju kao specifični pojavni oblik inače opšte prostitucije radnika (Marx 1964, 133). U ovim okvirima, analiza prostitucije se ograničava na prostituciju kao fenomen koji počinje rapidno da se razvija tokom devetnaestog i dvadesetog veka. Opravdanje za dati pristup se nalazi u uzročnom povezivanju razvoja prostitucije sa kapitalističkom eksploatacijom rada. U radu će biti preuzet ovaj uvid koji se javlja i na anarhističkoj strani kod Eme Goldman, ali i kod Aleksandre Kolontaj, tako da će terminom „prostitucija” da se referira na oblike prostitucije hronološki ograničene na period devetnaestog, dvadesetog i dvadeset prvog veka. Povezivanje prostitucije sa kapitalističkom eksploatacijom rada ukazuje prvenstveno na to da je prostitucija društveni fenomen koji je blisko povezan s ekonomskom pozicijom žene, neraszumnošću plata, kao i ekonomskom zavisnošću od muškaraca, ili u porodici ili u braku (Goldman 1911). Prostitucija unutar ovog diskursa ne podrazumeva samo akt prodaje seksualnih usluga od strane žene, već uključuje razmenu svih onih usluga koje se lociraju unutar bračne zajednice. Preciznije, na ovom mestu se referira na sve usluge koje žena čini svom partneru, pod okriljem bračne zajednice, a u zamenu za ekonomsku sigurnost. Prostitucija se povezuje sa nezarađenim prihodom, tako da se kao žene u prostituciji posmatraju sve one žene koje prodaju svoja tela zarad materijalne koristi, bilo da one prodaju svoje telo u braku jednom muškarcu ili van braka većem broju muškaraca (Isto, 183).

S obzirom na, još uvek prisutnu, ideju o ženama u prostituciji kao inherentno lošim ženama ili „ženama sa slabim moralom”, potrebno je istaći da se već sa Aleksandrom Kolontaj ide ka odbacivanju ovakve ideje i isticanju klase dimenzije fenomena prostitucije. Prema tome, u kapitalističkim zemljama se slabo plaćen posao, beskućništvo i akutno ili hronično siromaštvo, izdvajaju kao faktori koji su doveli do situacije gde sve veći broj žena ulazi u prostituciju. Argumentacija iza ovakve tvrdnje je jednostavna; ako bi bilo tačno da u prostituciju ulaze samo žene takozvane promiskuitetne naravi, onda bismo svedočili i prisustvu određenog broja žena iz viših klasa. Zahvaljujući identifikovanju klase prirode problema prostitucije, vidimo da se već kod Aleksandre Kolontaj razvio abolicionistički pristup prostituciji. Međutim, stapanjem levih i liberalnih politika, dolazi i do promenjenog odnosa prema prostituciji. Leve organizacije, koje su usvojile liberalni pristup pitanju prostitucije, u svojoj borbi za poboljšanje radnih prava, zaboravljaju da prostitucija ni ne ulazi u okvire rada, te zapravo nastavljaju da se bore za poboljšanje „prava” viših klasa na eksploataciju žena u prostituciji. Na primer, Omladina Levice (Left Youth) u Nemačkoj navodi kako je cilj njihovog delanja skidanje društvene stigme sa prostitucije kao profesije, verujući pritom da će nedostatak društvene stigme dovesti i do poboljšanja uslova rada⁴. Evidentno je da oni usvajaju pojam „solidarnosti”, ali

4 Mau, Huschke. 2016. *The Left's Love of Prostitution – An Open Letter From Exited Women*. Dostupno na: <https://survivormegaphone.wordpress.com/2016/05/10/the-lefts-love-of-prostitution-an-open-letter-from-exited-women/>

ovaj pojam koriste na taj način što ističu da se solidarnost sa ženama u prostituciji iscrpljuje u njihovoj borbi za poboljšanje uslova rada i skidanje stigme s prostitucije.

Suprotno tome, pojam solidarnosti se prvenstveno koristio da se izrazi abolicionistički odnos prema pitanju prostitucije. Kod Aleksandre Kolontaj nalazimo da razvijanje osećaja solidarnosti i drugarstva predstavlja preduslov za izgradnju komunističkog društva⁵. „Politički svestan komunista bi trebalo da ohrabruje razvoj solidarnosti i da se bori protiv svega što sprečava razvoj iste⁶.” U ovoj formulaciji, „borba” podrazumeva borbu protiv prostitucije kao fenomena koji onemogućava solidarnost i jednakost između dve polovine radničke klase. Prilikom opravdanja tvrdnje da prostitucija pospešuje nejednakost među radnim muškarcima i ženama, Aleksandra Kolontaj pruža uvid koji će se kasnije u radikalno feminističkoj teoriji razviti kroz analizu inferiornog položaja žena unutar patrijarhata, kao i kroz analizu štetnog dejstva prostitucije koje se širi van same industrije. Reč je o tome da muškarac koji kupuje žensko telo, biva onesposobljen da ženu prihvati kao osobu s jednakim pravima: „prezir koji muškarac ima prema ženi koju plaća za usluge se prenosi na sve žene⁷.” Na taj način razvoj prostitucije sprečava razvoj solidarnosti i produbljuje nejednak odnos moći među polovima.

Dakle, unutar marksističkog diskursa se ističe da klasna priroda fenomena prostitucije zahteva razvijanje osećaja solidarnosti u borbi protiv eliminisanja prostitucije i kapitalističke eksploatacije rada koja je dovela do ekstremnog razvoja prostitucije. Ujedno se ističe i da sama prostitucija, reprodukcijom inferiornog položaja žena u društvu, deluje negativno na razvijanje solidarnosti. Identifikovanje osnova kapitalističkog sistema kao jednog od glavnih pokretača prostitucije je kauzalno objašnjenje prostitucije koje će seupotpuniti tek unutar radikalno feminističke teorije. Prostitucija se više ne identifikuje isključivo sa kapitalističkom eksploatacijom rada, već se primarno izdvaja seksualna eksploatacija žena koja se odvija unutar sistema muške nadmoći. U skladu sa tim, fenomen prostitucije je potrebno posmatrati kao fenomen koji je povezan sa dva tipa eksploatacije, sa kapitalističkom eksploatacijom rada i sa seksualnom eksploatacijom.

3. Radikalno feministički odnos prema pitanju prostitucije

Unutar radikalno feminističke teorije seks zauzima ono mesto koje rad zauzima unutar marksističke teorije (MacKinnon 1982, 515). Povezivanje otuđenosti s radom je u velikoj meri analogno povezivanju komodifikacije sa seksom. Zajednička odlika radikalno feminističke i marksističke teorije jeste analiza

5 Kolontaj, Aleksandra. 1926. *Prostitucija i načini borbe protiv nje*. Dostupno na: <https://www.marxist.com/aleksandra-kolontaj-prostitucija-i-nacini-borbe-protiv-nje.htm>

6 Isto.

7 Isto.

distribucije moći, stoga i identifikovanje nejednakosti. Radikalne feministkinje ističu nepotpunost čisto klasne analize društva, iz razloga što se takvim tipom analize ignoriše distinktivno društveno iskustvo dva različita pola (Isto, 518).

Prema tome, kada se bavimo specifičnim problemom, kao što je fenomen prostitucije, radi karakterizacije datog fenomena potrebno je krenuti od određenja seksualnosti. Unutar radikalno feminističke teorije, seksualnost se predstavlja kao produkt muške nadmoći, te je kao takva seksualnost definisana od strane muškaraca, a potom nametnuta ženama. Seksualnost jeste osnova odnosa muške nadmoći i ženske podređenosti. U tom smislu, seksualnost figurira kao konstitutivni deo roda koji, posmatran kao skup rodni uloga, ima relevantne implikacije kada je u pitanju slobodno odlučivanje i validnost pristanka žene. Prateći Mekkinon (Catharine Mackinnon), možemo reći da se slobodan pristanak odrasle ženske osobe najčešće iscrpljuje u pukom izboru između unapred datih ženskih uloga (MacKinnon 1989, 113). Za objašnjenje navedene tvrdnje potrebno jenapraviti osvrt na neku od institucija koje se, prema ovom stanovištu, održavaju zarad eksploatacije žena. Ovde je reč o institucijama braka, materinstva i prostitucije, odnosno o institucijama koje su povezane sa represivnim ulogama, od kojih je uloga seksualnog objekta ona koja korespondira instituciji prostitucije. Održavanjem datih institucija žene internalizuju svoj podređeni položaj, te se zato legitimitet diskursa o slobodnom i neuslovljenom odlučivanja žena unutar patrijarhata dovodi u pitanje. Ukazivanje na uslovljenost izbora žene u patrijarhatu jeključno za radikalno feministički pristup eksploativnim praksama poput prostitucije, pornografske industrije i surogat materinstva. Reći da je odrasla ženska osoba slobodno izabrala da se nađe u prostituciji, zapravo znači reći da je preuzela jednu od predeterminisanih uloga, najčešće usled ekonomske uslovljenosti i načina socijalizacije koji vodi samoobjektifikaciji; što dalje vodi radikalnom slabljenju pojma slobodnog odlučivanja, centralnog za argumentaciju u prilog legalizaciji ili dekriminalizaciji prostitucije. Zapažanje da se, u patrijarhalnom društvu, pristanak žene na različite eksploativne prakse ne može posmatrati kao validan, slobodan pristanak odrasle osobe je zapažanje koje je ključno za usvajanje objektivnog pristupa eksploataciji u prostituciji. Objektivnim pristupom se pravi otklon od koncepta slobodnog pristanka koji najčešće stupa na scenu onda kada treba pokazati da žene voljno ulaze u prostituciju, pri čemu se ignoriše materijalno uslovljavanje pristanka žene, kao i uslovljavanje koje se dešava preko internalizacije podređenog položaja. Na primer, ovo je pristup koji se upotrebljava kada govorimo o narkomaniji, gde je pitanje da li zavisnik želi da uzima narkotike ili je na to prisiljen, irelevantno za samo određivanje štetnosti korišćenja narkotika. Prema tome, objektivni pristup seksualnoj eksploataciji u prostituciji i pornografiji nam omogućava da okarakterišemo sam akt kao štetan (Barry 1997, 29).

Zarad preglednosti najavljene argumentacije, potrebno je eksplicirati još jednu krucijalnu razliku između liberalnog i radikalno feminističkog odnosa prema pitanju prostitucije. Ovde je reč o određivanju prirode štetnosti datog

fenomena. Između ove dve različite, najčešće direktno suprotstavljene, feminističke struje postoji makar jedna dodirna tačka, odnosno shvatanje da je prostitucija fenomen koji je u svom aktuelnom obliku na određeni način štetan. Do razilaženja dolazi usled karakterizacije štetnosti koju prostitucija ima. U prvom delu teksta je pokazano da liberalne feministkinje štetno dejstvo prostitucije objašnjavaju preko spoljašnjih faktora. Na taj način, one dolaze do zaključka da nema ničeg problematičnog sa samim fenomenom prostitucije, već se različiti oblici nasilja, koje on povlači, objašnjavaju preko loših uslova rada i postojanja društvene stigme.

Nasuprot tome, abolicionističkim pristupom unutar radikalno feminističke teorije se pokazuju kako je prostitucija inherentno štetan fenomen. Prostitucija se određuje kao patrijarhalno-kapitalistička eksploatacija žena, protiv koje se, ako je cilj našeg delanja dobrobit žena, mora boriti. U skladu sa datim radikalno feminističkim uvidom, štetnost prostitucije će biti prikazana tako da ide na dva nivoa. Prvi nivo je individualnog karaktera i na njemu se pokazuje direktna štetnost koju prostitucija ima po žene u prostituciji. Drugi nivo je kolektivni nivo, gde se pokazuje korelacija prostitucije i trgovine ženama i decom u svrhe seksualne eksploatacije. U realnosti ne postoji oštro razlikovanje nivoa štetnosti prostitucije, već podelu na data dva nivoa treba posmatrati kao instrumentalnu podelu, čije opravdanje leži u ekonomičnosti prikaza argumentacije u prilog aboliciji prostitucije.

3(a) Štetnost prostitucije na individualnom nivou

Na ovom mestu je potrebno govoriti o direktnim psihofizičkim posledicama koje prostitucija ima nezavisno od toga da li je legalizovana, dekriminalizovana ili kriminalizovana. Kada su u pitanju implikacije po fizičko zdravlje žena u prostituciji, korisno je obratiti pažnju na istraživanje Bojana Žikića koje pruža bitne informacije o položaju žena u prostituciji na teritoriji Beograda (Žikić 2008). U pitanju je istraživanje vulnerabilnosti žena u prostituciji na bolesti koje se prenose krvnim putem i polnim kontaktom (Žikić 2008, 25). Navedeno istraživanje je rađeno u sklopu projekta ispitivanja socijalno epidemiološke vulnerabilnosti marginalnih sakrivenih populacija (Žikić 2007). Istraživanje je ograničeno na uličnu prostituciju i urađena su 34 intervjua (Žikić 2008, 26–28). Dopunski podaci su dobijeni anketom vezanom za RDS (Respondent driven sampling) istraživanje koje predstavlja kvantitativni metod prikupljanja podataka o zdravlju pripadnika sakrivenih populacija, a kojim je obuhvaćeno 209 žena u prostituciji (Žikić 2008, 28). Takođe ukoliko govorimo o fizičkim traumama žena u prostituciji, potrebno je istaći da Žikić izdvaja strukturno nasilje kao bitan činilac vulnerabilnosti žena u prostituciji, koji zatim dovodi u vezu sa njihovim ekonomskim položajem (Žikić 2008, 174–201). Istraživanjem su uspešno povezani relevantni činioci vulnerabilnosti žena u prostituciji koji su izloženi uporedo sa prikupljenim izjavama žena i devojčica u prostituciji. Ipak,

imajući na umu cilj ovog rada, potrebno je naglasiti da unutar Žikićevog istraživanja korišćenje termina „seks radnice”, kako bi se referiralo na žene i decu u prostituciji, često može delovati nespojivo sa njihovim iskazima. Na primer, Žikić ispitanicu koja je u vreme sprovođenja istraživanja imala 15 godina karakteriše kao iskusnu u svojoj profesiji, osvrćući se na činjenicu da je devojčica od svoje 11. godine u prostituciji, on piše kako ispitanica ima četiri godine staža u seksualnom radu (Žikić 2008, 34). U skladu sa tim, unutar ovog rada je još jednom neophodno ograditi se od pokušaja identifikovanja fenomena prostitucije sa nekim vidom legitimne profesije. Kako bi se pružila dodatna podrška tvrdnji da seksualnu eksploataciju žena i devojčica ne smemo nazivati njihovom profesijom, u nastavku rada će biti više reči o psihološkim posledicama prostitucije.

Studije o mentalnom zdravlju žena u prostituciji prvenstveno ukazuju na prisustvosimptoma depresije, anksioznog poremećaja, kao i na prisustvo posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSD)⁸. PTSD se predstavlja kao posledica izloženosti traumatičnim iskustvima, koja mogu biti direktna ili indirektna. Direktna izloženost traumatičnim iskustvima se odnosi na situacije u kojima je žrtvin lični integritet ugrožen pretnjom nasilja, dok indirektna izloženost referira na svedočenje situacijama u kojima je pretnjom nasilja ugrožen fizički integritet neke druge osobe⁹. Skup simptoma koji se vezuje za PTSD uključuje epizode intenzivnog straha, nemogućnost da se veruje ljudima, gubitak emocija, disfunkcionalnu kogniciju, suicidalne misli, agresivnost ili rizična ponašanja, kao i poremećaj sna¹⁰. S obzirom na to da se PTSD gotovo nikada ne pojavljuje kao izolovani poremećaj, već je najčešće spojen sa alkoholizmom, zloupotrebom supstanci, anksioznim poremećajem, depresijom i suicidalnim tendencijama, ovo je poremećaj kojem se najčešće dodeljuje centralno mesto u razmatranju štetnosti prostitucije na individualnom nivou. Istraživanje rađeno na uzorku od devet zemalja¹¹ pokazuje da 68% od 827 ispitivanih žena u prostituciji ispunjava uslove za dijagnostifikovanje PTSD-a (Farley i dr. 2004, 34). U istraživanje je uključen navedeni broj žena koje su u vreme ispitivanja bile u prostituciji, a informacije koje su tražene od njih vezane su za iskustvo trenutnog, kao i prethodno doživljenog, seksualnog i fizičkog nasilja. Istraživanja ujedno ukazuju i na korelaciju između doživljenog seksualnog zlostavljanja u detinjstvu i simptoma PTSD-a kod odraslih žena (Friedman & Schunrr, 1995; Rodriguez, Ryan, Van de Kemp & Froy 1997). Melisa Ferli u svom istraživanju ističe da se može reći kako gotovo sve žene u prostituciji imaju istoriju seksu-

8 Jung, Young-Eon, Jeong-Min Song, Jihye Chong, Ho-Jun Seo, & Jeong-Ho Chae. 2008. *Symptoms of Posttraumatic Stress Disorder and Mental Health in Women Who Escaped Prostitution and Helping Activists in Shelters*. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2615337/>

9 Isto.

10 Kraus, Ingeborg. 2016. *Trauma as Pre-condition and Consequence of Prostitution*. Dostupno na: <https://www.trauma-and-prostitution.eu/en/2016/11/05/trauma-as-the-pre-condition-and-consequence-of-prostitution/>

11 Navedene zemlje su sedeće: Kanada, Kolumbija, Nemačka, Meksiko, Južna Afrika, Tajland, Turska, Sjedinjene Američke Države i Zambija (Farley i dr. 2004, 34).

alnog zlostavljanja u detinjstvu, što onda, zajedno sa zlostavljanjem u prostituciji, doprinosi razvijanju simptoma PTSD-a (Farley i dr. 2004, 37). U skladu sa tim, moguće je govoriti o PTSD-u kao o preduslovu za ulazak u prostituciju, ali ujedno i kao o posledici traume doživljene u prostituciji.

Određeni primeri simptoma koji se javljaju kod žena u prostituciji, često se ne mogu jasno povezati sa isključivo psihičkom ili fizičkom traumom. Simptomi kao što su problemi s pamćenjem, koncentracijom, vizuelnom percepcijom, glavobolja, vrtoglavica i problemi s balansom i hodaњem, jesu neurološki simptomi koji se mogu dovesti u vezu s alkoholizmom, zloupotrebom supstanci, PTSD-om, ilisa traumatskom povredom mozga (TBI)(Isto, 59).Potrebno je još napomenuti da ne postoji, u strogom smislu te reči, konsenzus oko toga da li je psihološke posledice dugoročne prostitucije potrebno okarakterisati pretežno kao posttraumatski stresni poremećaj ili kao kompleksni posttraumatski stresni poremećaj (CPTSD), iako se čini da CPTSD daje donekle potpuniju sliku traume proživljene u prostituciji. Simptomi CPTSD-a podrazumevaju i poteškoće s regulisanjem emocija, izmenjenu percepciju sebe, promene u relacijama s drugim ljudima i promenu u verovanjima o svetu (Isto, 58). Na ovaj način dolazi do internalizacije objektivizacije doživljene od strane „mušterija”, čime se gubi ili radikalno deformiše lični identitet. Prema rečima jedne od intervjuisanih žena u prostituciji: „Prostitucija vrši unutrašnjustetu. U prostituciji vi počinjete da percipirate sebe na onaj način na koji se mušterije prema vama ophode (Isto, 58).” Navedena izjava je u skladu sa radikalno feminističkim isticanjem efekata prostitucije. Kod Andree Dworkin (Andrea Dworkin) imamo opis prostitucije kao fenomena koji, u navedenom smislu, nijednu ženu ne ostavlja „celom” (Dworkin 1993, 3).

Svi prethodno navedeni podaci treba da posluže cilju afirmisanja postojanja traume kod žena u prostituciji. S tim na umu, biće predstavljen i obrazac strategije za borbu sa traumom nastalom u prostituciji. Ovo je obrazac koji u svom istraživanju daje Kejtlin Beri (Kathleen Barry), a koji će ovde zarad preglednosti najbitnijih momenata biti redukovan na dva stadijuma: distanciranje i disocijaciju. (Barry 1997). Distanciranje je prvi korak koji podrazumeva distanciranje od svog identiteta, odnosno odvajanje svog ličnog identiteta od samog akta prostitucije. To je deo strategije koji najčešće počinje geografskom relokacijom, zarad distanciranja od porodice i prijatelja zajedno sa preuzimanjem novog imena (Isto, 31).Zgodno je napomenuti da distanciranje nije strateški korak isključivo vezan za ulazak žena u prostituciju. Gotovo istovetni postupci se povezuju s ulaskom u drugi tip patrijarhalne institucije, odnosno s ulaskom u brak, koji takođe podrazumeva određeno distanciranje od porodice i prijatelja, zajedno sa promenom imena. Povlačenjem ove analogije se ne tvrdi ništa o istovetnosti traume koja nastaje ulaskom u prostituciju i brak, već se samo ističe sličnost koraka nužnih za formiranje dva tipa represivnih institucija. Distanciranje jeste bitan moment strategije za preživljavanje prostitucije, ali sam nije dovoljan da obezbedi preživljavanje niti prostitucije niti bilo kog

drugog oblika seksualne eksploatacije. Zbog toga je bitno govoriti i o disocijaciji kao drugom koraku koji pomaže ženama da se nose s traumom nastalom u prostituciji, tako što im omogućava da naprave emotivnu distancu u procesu prodavanja svog tela i seksualnosti. Disocijacija se predstavlja kao čin koji je nužan za uspješnu redukciju interaktivnog seksualnog čina na mehaničku proizvodnju seksa kao robe (Isto, 32). Takođe, disocijacija se lako prepoznaje i u drugim oblicima seksualne eksploatacije, ne samo u prostituciji. Prikupljene su gotovo istovetne izjave žena u prostituciji i žena koje su preživjele silovanje, gde i jedne i druge opisuju raskidanje od svog identiteta izjavama kojima tvrde da one „nisu bile tu” dok su trpele jedan od ova dva vida seksualne eksploatacije (Isto, 32). Ono što karakteriše disocijaciju jesu poremećena svest i pamćenje, otupljenost, utisak kao da se svoje telo posmatra iz perspektive trećeg lica, poremećena percepcija okruženja, problem s identitetom, zbunjenost vezana za lični identitet ili razvijanje većeg broja identiteta¹².

Pre nego što se pređe na razmatranje štetnosti prostitucije na kolektivnom nivou, bitno je ukazati na ulogu koju negacija štetnosti ima. Da bi se legitimizovala podređenost i eksploatacija žena u prostituciji, potrebno je poricati da štetan efekat uopšte postoji¹³. Na primer, ako razmotrimo delanje feminističkog pokreta 1970-ih, spojeno s tvrdnjama o tome da žene koje su doživele partnersko nasilje imaju iste simptome kao ratni veterani, možemo videti da je dominantan dobijeni odgovor bio taj da nije moguće postojanje silovanja unutar braka, te stoga ne može ni biti govora o traumi. Slično je i danas s tretiranjem problema prostitucije. Na tvrdnje o inherentnoj štetnosti prostitucije, kao i na istraživanja koja povezuju traumu i prostituciju, dobija se dominantan odgovor da je prostitucija posao kao i svaki drugi, što isključuje postojanje silovanja i traume. Cilj negiranja traumese očigledno ogleda u zaštiti muške seksualnosti i prava na njeno ispunjenje bez ikakvih ograničenja¹⁴.

3(b) Štetnost prostitucije na kolektivnom nivou

Kada je reč o štetnosti prostitucije na kolektivnom nivou potrebno je govoriti o povezanosti trgovine ženama i decom i prostitucije, a ova povezanost ponovo upućuje na pitanja seksualne i klasne dimenzije fenomena prostitucije. U ovom delu razmatraće se abolicionistički model, koji za razliku od ostalih modela zakonske regulacije prostitucije, prepoznaje postojanje veze između tržišta za prostituciju i trgovine ženama i decom u svrhe seksualne eksploatacije. Tvrdnja o postojanju pomenute veze podržana je istraživanjem koje je rađeno

12 Kraus, Ingeborg. 2016. Trauma as Pre-condition and Consequence of Prostitution. Dostupno na: <https://www.trauma-and-prostitution.eu/en/2016/11/05/trauma-as-the-pre-condition-and-consequence-of-prostitution/>

13 Isto

14 Isto.

na uzorku od čak 150 zemalja¹⁵, gde dobijeni rezultati pokazuju da je u prvoj kategoriji po stopi trgovine ljudima, od ukupno deset zemalja, u njih sedam, prostitucija legalizovana ili dekriminalizovana (Cho i dr. 2013). Navedeno istraživanje podrazumeva empirijsku analizu UNDOC (United Nations Office on Drugs and Crime) podataka. Autori istraživanja navode da UNDOC izveštajipružaju potrebne informacije o rutama trgovine ljudima, što je u skladu sa potrebama istraživanja koje za cilj ima određivanje uticaja zakonske regulacije prostitucije na stopu trgovine ljudima (Cho i dr. 2013, 10–11).

U 2000. godini 117 zemalja je usvojilo anti-trafiking protokol Sjedinjenih Američkih Država, kojitrgovinu ljudima definiše kao „pronalaženje, transportaciju i zadržavanje osoba, najčešće žena i dece, u svrhe seksualne eksploatacije, odnosno prostitucije, pornografije, seks turizma i ostalih komercijalizovanih oblika seksualnih aktivnosti” (Yen 2008, 654). U nastavku će se pružiti potpora tezi da muška potražnja komercijalizovanih oblika seksualnih aktivnosti, sa naglaskom na prostituciji, dovodi do povećanja stope trgovine ženama i decom u svrhe seksualne eksploatacije. Trgovina ženama i decom se najčešće određuje i kao „seksualno ropstvo”, s obzirom na to da su žrtve trgovine ljudima nalaze u posedu svodnika, vlasnika bordela i „mušterija”, a u svrhe finansijske dobiti, seksualnog zadovoljstva i dominacije (Isto, 656). Kao ključne faktore koji pospešuju trgovinu ženama i decom u svrhe seksualne eksploatacije bitno je izdvojiti: siromaštvo i nezaposlenost unutar zemalja u razvoju, nepostojanje prilika za edukaciju i postizanje ekonomske sigurnosti žena, ekspanziju međunarodnog organizovanog kriminala, kao i socijalne nejednakosti koje imaju polnu osnovu (Yen 2008, 656). Najčešće je slučaj da su žrtve trgovine ljudima žene i devojčice koje dolaze iz osiromašenih država. One završavaju u stranim državama, gde je beg otežan usled postojanja jezičkih, legalnih i kulturnih barijera. Na primer, sve više žena i devojčica iz zemalja Zapadne Afrike biva prisiljeno na prostituciju u Nemačkoj, gde je na snazi legalizacijski model prostitucije¹⁶. Prilikom objašnjenja ovog fenomena, ističesedaje reforma zakona vezanih za prostituciju 2017. godine Nemačku pretvorila u „bordel Evrope” koji podstiče porast trgovine ženama i decom u svrhe seksualne eksploatacije.

Sa jačanjem radikalno feminističkog diskursa, razvija se zakonski model koji počiva na identifikaciji prostitucije s muškim nasiljem i u skladu sa tim, kriminalizuje potražnju seksualnih aktivnosti. Abolicionistički model je zakonski model koji je u skladu sa osnovama radikalno feminističke teorije, a kojim se dekriminalizuju žene u prostituciji, dok se potražnja od strane „mušterija” kriminalizuje. Ovo je model koji je prvi put usvojen 1998. godine u Švedskoj,

15 Za spisak zemalja koje su činile uzorak istraživanja, kao i za njihovu kategorizaciju po stopi trgove ljudima videti Chio i dr. 2013, apendiks na strani broj 44.

16 InfoMigrants. “Germany becomes ‘the brothel of Europe’ for trafficked Nigerian women”. Dostupno na: https://www.theafricancourier.de/sliderpost/germany-becomes-the-brothel-of-europe-for-trafficked-nigerian-women/?fbclid=IwAR2gOX3Dw_zayYJd2cyzD_IQgdIM-WmfCrD_IzX0X7QHxAP0iPrCaQ5nZq1Y

pod nazivom „Akt Prohibicije Potražnje Seksualnih Usluga” (Act Prohibiting the Purchase of Sexual Services), čime Švedska postaje prva zemlja koja je kriminalizovala kupce komodifikovanog seksa (Isto, 678). Akt Prohibicije tretira prostituciju i trgovinu ženama i decom kao nerazdvojive i podjednako štetne prakse, zbog čega se zakonodavci nadaju da će targetiranjem muške potražnje komodifikovanog seksa, iskoreniti zajedno trgovinu ženama i decom i prostituciju (Isto, 678). U razmaku od dve godine nakon usvajanja Akta Prohibicije broj „mušterija” se smanjio za čak 75%, što je imalo podjednako drastičan efekat i na broj žena u prostituciji, koji je opao za 50% (Isto, 679). Ovako radikalna pomak je potvrdio hipotezu o muškoj potražnji komercijalizovanih seksualnih aktivnosti kao jednomod glavnih uzroka fenomena prostitucije. S obzirom na to da je Akt Prohibicije doveo do razvijanja straha kod „mušterija”, Švedska se, za razliku od zemalja koje su usvojile model dekriminalizacije ili legalizacijski model, pokazala kao nepogodno tržište za prostituciju, što je dovelo i do smanjenja trgovine ženama i decom u svrhe seksualne eksploatacije. Može se reći da je Akt Prohibicije imao takozvani „efekat hlađenja” kada je u pitanju trgovina ljudima (Isto, 679). Uz to, Akt Prohibicije je imao i pozitivno dejstvo na formiranje društvenih vrednosti, na taj način što su mlađe generacije usvojile socijalne norme koje su ih učinile sposobnim da prostituciju identifikuju s eksploatacijom žena (Isto, 679). Abolicionistički pristup štiti žene prvenstveno postavljajući zakonska ograničenja muškoj seksualnosti, a zatim i stvarajući društvene vrednosti koje postepeno mogu da utiču na društvo da izrazi svoju solidarnost sa ženama u prostituciji. Geneza pomenutih vrednosti kao svoju osnovu ima mogućnost razlikovanja seksualnog akta u kojem se motivacija za seksualne aktivnosti iscrpljuje u seksualnoj želji učesnika koji mogu da se predomisle bez trpljenja ekonomskih posledica od prostitucije koja dehumanizuje i komodifikuje žene i njihovu seksualnost.

Zaključna razmatranja:

Kada se govori o štetnosti prostitucije, potrebno je ponovo istaći da se prostitucija povezuje sa dva tipa eksploatacije. Kapitalistička eksploatacija rada je povezana s prostitucijom na taj način što stvara prostituciju u obliku koji je nama poznat. Žene se nalaze u situaciji gde su ženske plate nesrazmerne njihovom radu i gde prostitucija postaje jedini način da žena dođe do određene ekonomske sigurnosti. Istraživanje Melise Ferli, rađeno na uzorku od devet zemalja, pokazuje da čak 89% ispitivanih žena (Farley i dr. 2004, 34) u prostituciji želi da napusti prostituciju, ali onetakođe izjavljuju da jednostavno nemaju na koji drugi način da prežive. Prema tome, ovo je najbitnije mesto na kojem levičarima treba da prepozna klasnu dimenziju fenomena prostitucije, ali istovremeno je bitno istaći da sečisto klasnom analizom ispušta ključan moment za razumevanje fenomena prostitucije. Kada govorimo o kapitalističkoj eksploataciji

rada, koja vodi ulasku žena u prostituciju, ne smemo izostaviti činjenicu da je u pitanju specifično ženski rad. Dakle, imamo posla sa eksploatacijom ženskog rada u društvu koje je i kapitalističko i patrijarhalno. U delu rada vezanom za marksistički pristup pitanju prostitucije, istaknuto je da u patrijarhalnom i kapitalističkom društvu imamo integrisanu ideju da je prihvatljivo da žene dugoročno ekonomski zavise od prihoda muškaraca, ukoliko je ta zavisnost pod okriljem braka, a ne prostitucije. Feministkinje koje se zalažu za legalizaciju ili dekriminalizaciju prostitucije proširuju ovu, u osnovi patrijarhalnu, zamisao i na prostituciju, dolazeći do pozicije da je prihvatljivo da žene dobijaju materijalnu naknadu za seksualne usluge i na tržištu rada. Legalizacijom ili dekriminalizacijom prostitucije, izostaje moment klasne solidarnosti s ekonomski eksploatisanim ženama. Takođe, nepostavljanjem granica muškoj potražnji za komercijalizovanim seksom ignoriše se činjenica da potražnja dovodi do seksualne eksploatacije žena i devojčica. U skladu sa tim, ukoliko leva politička scena nastoji da prihvati borbu protiv kapitalističke eksploatacije rada i seksualne eksploatacije, potrebno je da svoj odnos prema pitanju prostitucije odredi kao abolicionistički.

Literatura:

- Barry, Kathleen. 1997. Prostitution of sexuality: A cause for new international human right, *Journal of Personal and Interpersonal Loss: International Perspectives on Stress & Coping* 2 (1): 27–48.
- Bindel, Julie. 2017. *The pimping of prostitution*, London UK: Palgrave Macmillan.
- Cho, Seo-Young, Dreher Alex & Neumayer Eric. 2012. Does legalized prostitution increase human trafficking? *World development*, 41: 67–82.
- Dworkin, Andrea 1993. Prostitution and Male Supremacy, *Michigan Journal of Gender and Law* 1 (1): 1–12.
- Farley, Mellisa 2004. Bad for the Body, Bad for the Heart: Prostitution Harms Women Even if Legalized or Decriminalized, *Violence Against Women* 10 (10): 1087–1125.
- Farley, Mellisa, Cotton Ann, Jacqueline Lynne, Sybille Zumbeck, Frida Spiwak, Maria E. Reyes, Dinorah Alvarez & Ufuk Sezgin. 2004. Prostitution and Trafficking in Nine Countries, *Journal of Trauma Practice*, 2:3–4, 33–74.
- Friedman, M. J., & Schnurr, P. P. (1995). The relationship between trauma, post-traumatic stress disorder, and physical health. In M. J. Friedman, D. S. Charney, & A. Y. Deutch (Eds.), *Neurobiological and clinical consequences of stress: From normal adaptation to post-traumatic stress disorder* (p. 507–524). Philadelphia: Lippincott-Raven.
- Goldman, Emma. 1911. *Anarchism and Other Essays*, New York & London: Mother Earth Publishing Association.
- Jaggar, M. Allison. 1994. Prostitution. In *Living with Contradictions: Controversies in Feminist Social Ethics*, ed. Jaggar, M. Allison, 102 – 112. University of Colorado-Boulder: Westview Press.

- MacKinnon A. Catharine. 1982. Feminism, Marxism, Method and the State: An Agenda for Theory, *Signs* 7 (3): 515–544.
- MacKinnon A. Catharine 1989. *Toward a Feminist Theory of the State*, Harvard University Press.
- Karl, Marx. The Economic and Philosophic Manuscripts of 1844, edited with introduction by Dirk J. Struik. New York: International Publishers, 1964.
- Matheison Ane, Branam Easton & Noble Anya 2015. Prostitution policy: legalization, decriminalization and the Nordic Model, *Seattle Journal for Social Justice*, 14 (2): 36–428.
- Pateman, Carol. 1994. What's wrong with prostitution? In *Living with Contradictions: Controversies in Feminist Social Ethics*, ed. Jaggar, M. Allison, 127–133. University of Colorado-Boulder: Westview Press.
- Pavlović, Sanja, Cvetinčanin Knežević Hristina. 2018. U ime muškog naroda: Analiza osuđujućih sudskih presuda za prekršajno delo prostitucija. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Pejović, Dragana. 2016. Prostitucija u uporednom pravu i pravu Republike Srbije. *Pravni Zapisi* 7 (2): 324–338.
- Rodriguez N, Ryan SW, Van De Kemp H, Foy DW. Posttraumatic stress disorder in adult female survivors of childhood sexual abuse: A comparison study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1997;65:53–59.
- Sullivan, Mary. 2005. What Happens When Prostitution Becomes Work? An Update on Legalisation of Prostitution in Australia. Coalition Against Trafficking in Women N. Amherst, Massachusetts.
- Yen, Iris 2008. Of Vice and Men: A New Approach to Eradicating Sex Trafficking by Reducing Male Demand through Educational Programs and Abolitionist Legislation. *The Journal of Criminal Law and Criminology* 98(2), 653–686.
- Žikić, Bojan. 2008. *Rizik i nasilje: Antropološko proučavanje seksualnog rada u Beogradu*. Srpski genealoški centar.
- Žikić, Bojan. 2007. Antropološko proučavanje marginalnih društvenih grupa: metodologija terenskog rada, *Glasnik Etnografskog muzeja* 71, 39–52.

Primljeno: 22.05.2020.

Odobreno: 9.07.2020.

Milena Milojević

Feminist approaches to the issue of prostitution: towards the abolition of prostitution

Abstract: We can approach the issue of prostitution from different ideological positions. Approaches to this problem that are most often discussed are liberal, Marxist, and feminist. The first part of the paper will critically present the liberal approach to

the issue of prostitution, together with legal models of regulation of prostitution which are based on values generated within liberal politics. This paper aims to show the inadmissibility of defining prostitution as a legitimate profession that needs to be decriminalized or legalized. With this in mind, a correlation between the Marxist and radical feminist approaches will be presented, with the idea of showing that left-wing should adopt an abolitionist approach to the issue of prostitution. (MacKinnon 1982). The Marxist approach to prostitution primarily highlights class issues related to this phenomenon. Prostitution is defined as a social phenomenon that is a consequence of capitalist exploitation of labor, which enables the Marxist relation towards prostitution to be characterized as abolitionist¹⁷. Accordingly, most space will be left to show the place that prostitution, along with other forms of commercialized sexual activity, has within radical feminist theory. The paper will adopt the categorization of prostitution as sexual exploitation, which further entails the acceptance of an objective approach to the phenomenon of prostitution (Barry 1997). An objective approach implies an evaluation of the inherent harmfulness of prostitution, which will be presented on an individual and collective level. The evaluation of the harmfulness of prostitution emphasizes the connection between prostitution and two types of exploitation, capitalist exploitation of labor, and sexual exploitation. The paper comes to a normative conclusion about the activity of the left political scene, which should be aimed at eliminating commercialized forms of sexual activity.

Keywords: prostitution, radical feminism, sexual exploitation, abolitionism, capitalist exploitation of labor

17 Kolontaj, Aleksandra. 1926. *Prostitucija i načini borbe protiv nje*. Dostupno na: <https://www.marxist.com/aleksandra-kolontaj-prostitucija-i-nacini-borbe-protiv-nje.htm>